

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З РЕСПУБЛІКОЮ БІЛОРУСЬ

FINANCIAL PROVISION RESEARCH COOPERATION UKRAINES WITH REPUBLIC BELARUS

Інна ШОВКУН,
кандидат економічних наук,
Інститут економіки та прогнозування
НАН України, Київ

Inna SHOVKUN,
PhD Economics,
Institute for Economics and Forecasting,
Ukrainian NAS, Kyiv

Глобалізація світової економіки і науки спричинює необхідність об'єднання зусиль і концентрації ресурсів народів і країн на пріоритетних науково-технологічних напрямках з метою якнайшвидшого подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи, ефективного протистояння новим викликам і загрозам, досягнення стабільного поступального розвитку національних господарств. У цьому контексті науково-технічне співробітництво між Україною і РБ є важливим елементом забезпечення нової якості їх економічного зростання [1; 2; 3].

Науково-технічне співробітництво між країнами склалося історично й здійснюється на взаємовигідній основі, забезпечуючи економічний розвиток. Дійсно, міжнародне співробітництво дозволяє вести масштабні дослідження й досягати результатів, одержання яких неможливе в рамках наукової сфери однієї країни внаслідок обмеженого або недостатнього фінансування. Об'єднання зусиль учених відкриває доступ до новітньої наукової інформації, використання унікального наукового устаткування, спільної участі в наукових експедиціях. Крім того, співробітництво сприяє розширенню виробничої кооперації між підприємствами, реалізації програм впровадження у виробництво інноваційних технологій.

Існування високої кореляційної залежності між вкладенням коштів у ННТР* і економічним розвитком країн було обґрунтовано в дослідженнях Р.Солоу, П.Ромера, П.Агійона, П.Хоувіта, К.Ерроу. Ці залежності дійсні не тільки для провідної групи країн світу, а ще більшою мірою справедливі для країн із трансформаційними економіками [4; 5; 6]. Тому для останньої групи країн важливо розвивати власний науковий потенціал, без якого неможливі технологічна модернізація, зростання продуктивності і конкурентоспроможності національного господарства. Об'єднання зусиль у рамках міжнародних проектів дозволяє послабити вплив бюджетних обмежень і з меншими витратами забезпечити зміцнення науково-економічного потенціалу кожної країни. У цьому зв'язку постають питання про інституціональні основи наукової кооперації, про існуючі підходи до фінансування міжнародних наукових проектів, про механізми фінансового забезпечення участі науки України в науково-технічному співробітництві з білоруськими партнерами, про визначення перспективних фінансових механізмів науково-технічної взаємодії.

Економічні та інституціональні передумови науково-технічного співробітництва

Необхідність науково-технічного співробітництва України й РБ об'єктивно обумовле-

на торговельно-економічними зв'язками, участю українського капіталу в прямому інвестуванні розвитку господарства Білорусі [7], міждисциплінарною спеціалізацією й професіоналізацією наукових установ, історичними традиціями наукового співробітництва, географічною близькістю, а також необхідністю розв'язання спільних завдань інтеграції у глобальні технологічні ринки.

Науково-технічна кооперація між РБ й Україною є необхідною передумовою для забезпечення потреб виробничо-технологічного розвитку в різних напрямках, включаючи машинобудування, виробництво електроенергетичного устаткування, двигунів, хімічне виробництво, енергетику, переробку природних ресурсів [8; 9]. Серед пріоритетних напрямків кооперації – світлодіодна техніка, розробка субстанцій для фармакології та хімічних засобів захисту рослин, сільськогосподарське машинобудування, медична техніка, створення оглядового обладнання для митних служб, а також вирішення проблеми забезпечення населення якісною питною водою [10]. Ключовим питанням співробітництва двох країн стає імпортозаміщення – стратегія, що є «критичною» для конкурентоспроможності країн в умовах глобальної кризи.

Особливістю сучасного етапу науково-технічного співробітництва між нашими країнами є їх якісна активізація, що відбулася завдяки внутрішньополітичній стабілізації, поступовому подоланню світової фінансової кризи, розширенню взаємного товарообігу [11]. У цьому зв'язку розширюється коло пріоритетних напрямків науково-технічного співробітництва.

У статті узагальнюються форми й методи фінансування міжнародного науково-технічного співробітництва. Розкривається інституціональне підґрунтя науково-технічної кооперації України і Білорусі. Аналізується специфіка фінансування участі України у науково-технічному співробітництві з РБ, що полягає у поєднанні комерційного й державного фінансування. Обґрунтовується, що нестача ефективного попиту на наукові здобутки і бюджетні обмеження істотно впливають на масштаби й структуру співробітництва. Пропонуються перспективні механізми фінансування міжнародного науково-технічного співробітництва.

The forms and the methods of the financing the international scientific and technical collaboration are generalised in the article. The institutional bases of research cooperation Ukraine and Byelorussia are revealed. The specific of the financing participation of the Ukraine in research collaboration with RB is analysed. The main forms of the financing collaboration are commercial and state financing. The conclusion is motivated about insufficiency efficient demand for scientific achievements and budgetary restrictions greatly influence upon scales and structure cooperation. The perspective mechanisms of the financing international research cooperation are offered.

Якщо протягом 1998-2009 років у рамках співробітництва розроблялися проекти в основному щодо проблем нових матеріалів і речовин, нанотехнологій, лазерних технологій, екології, то на нинішньому етапі пріоритетними визначені також інформаційні й космічні технології, медицина й фармація, біотехнології, енергоефективність і технології енергозбереження. Співробітництво дозволяє заповнити прогалини у попиті на наукову продукцію в Україні і задіяти вітчизняний науково-технічний потенціал, який використовується недостатньо внаслідок скорочення виробництва наукомісткої продукції.

Наразі триває робота над створенням Спільного українсько-білоруського підприємства з виробництва світлодіодної техніки [12]. Наступного року запрацює лізингова компанія, створена під цей проект. Основними замовниками потужних світлодіодів будуть ЖКГ та промисловий сектор. Держзамовлення на світлодіодну техніку у Білорусі виросло на 15%, отже, є зацікавленість у спільному з Україною виробництві. Також

Рис. 1. Зовнішня торгівля України із РБ послугами ННТР за 2003-2010 роки, (тис. дол. США) *

*Розраховано за даними Державного комітету статистики України

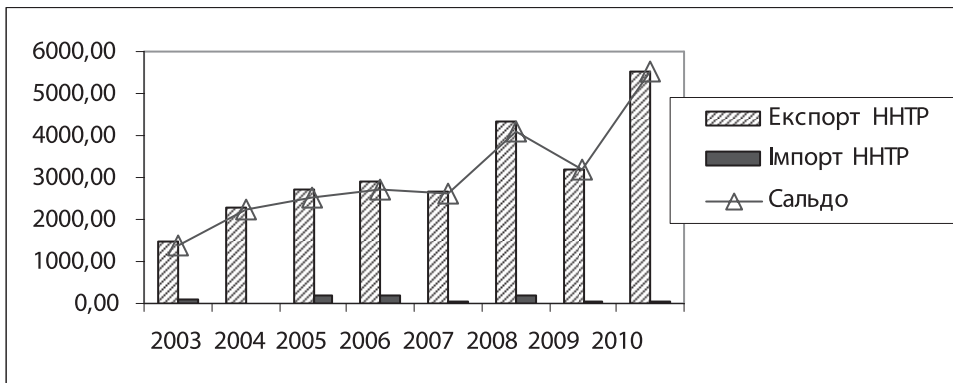

Рис. 2. Зовнішня торгівля України із РБ патентами і ліцензіями у 2003-2010 роках *, (тис. дол. США)

*Розраховано за даними Державного комітету статистики України

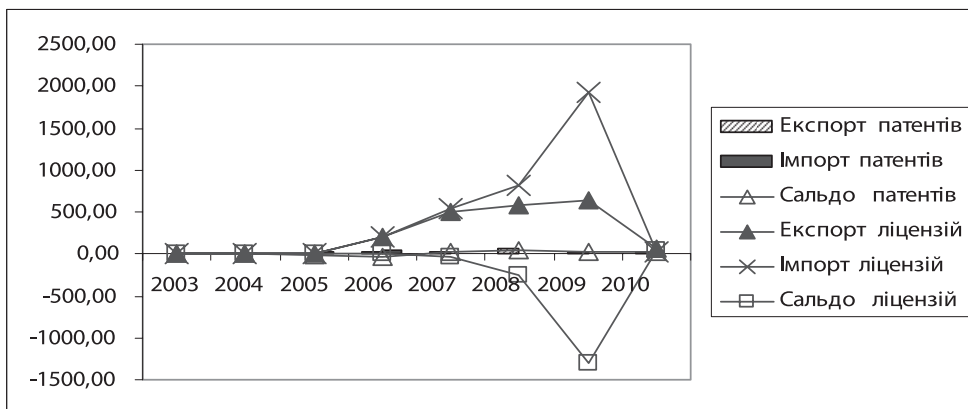
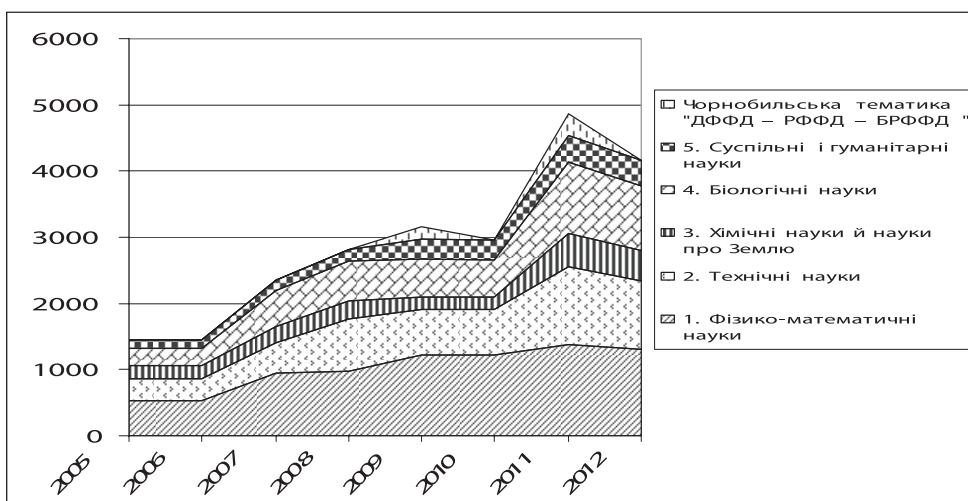

Рис. 3. Розподіл державного фінансування спільних науково-технічних проєктів України й РБ за галузями знань за 2005-2012* роки (у фактичних цінах; тис. грн.)**

*2012 рік – план

**Складено за даними: ДФФД, МОН, ДАНІІ

обговорюються плани виготовлення зразків так званих смарт-систем, які дозволяють підвищити енергоефективність світлодіодів. Наприклад, світлодіодні джерела освітлювання, встановлені вздовж шосе, у нічний час вимикаються тільки тоді, коли у двокілометровій зоні з'являються транспортний засіб або пішохід. Решту часу світильники працюють в економ-режимі.

Для розвитку співробітництва у галузі фармакології буде створено два спільні науково-промислові комплекси, один з них вироблятиме субстанції для лікарських препаратів, а другий — самі препарати. Мета України і Білорусі — вийти на повний технологічний цикл у фармакології, який включатиме всі стадії: від наукової розробки і лабораторного дослідження до виробництва. Проєкт передбачає використання наукового, кадрового та технічного потенціалу Харківського державного підприємства "Завод хімічних реактивів" НТК "Інститут монокристалів" НАН України. Іншими перспективними напрямками співробітництва визнано виробництво продуктів крові (фактори крові і лікарські засоби) та діагностикумів.

У сфері сільськогосподарського машинобудування Україна і Білорусь планують налагодити спільне виробництво навісного та причіпного обладнання, а в майбутньому вироблятимуть комбайни.

Правова база українсько-білоруської науково-технічної взаємодії ґрунтується на Договорі між Урядом України й Урядом РБ про співробітництво у сфері науки і технологій від 17.12.1992 [13]. Так, відповідно до Договору співробітництво базується на принципах економічної доцільності, взаємної вигоди, рівноправності сторін. Відповідно до положень даного Договору працює спільна Міжурядова українсько-білоруська комісія з питань науково-технічної взаємодії, відповідальна за створення сприятливих умов співробітництва, за визначення напрямків розвитку взаємин. У квітні 2011 року відбулося чергове, дев'яте засідання українсько-білоруської комісії, проведено конкурс спільних науково-технічних проєктів для реалізації в рамках діючої Програми науково-технічного співробітництва на 2011-2013 роки.

Принципи фінансово-економічного забезпечення виконання спільних науково-технічних проєктів і програм є предметом окремих договорів між виконавцями. Відповідно до міжурядової угоди суб'єктам науково-технічного співробітництва надається свобода у виборі партнерів, форм організації і фінансування спільних робіт. Ці суб'єкти самостійно погоджують фінансові аспекти науково-технічного співробітництва у відповідних договорах і контрактах.

Конкретні умови фінансування залежать від форми і змісту співробітництва й визначаються учасниками на основі взаємних домовленостей з дотриманням вимог національного законодавства.

На сучасному етапі науково-технічне співробітництво двох країн розвивається переважно у формі виконання спільних науково-технічних проєктів

Рис. 4. Сукупний обсяг державного фінансування спільних науково-технічних проєктів України й РБ за інституціональними учасниками за 2005-2012* роки (у фактичних цінах; тис. грн.)**

*2012 рік – план

**Складено за даними: ДФФД, МОН, ДАНІІ

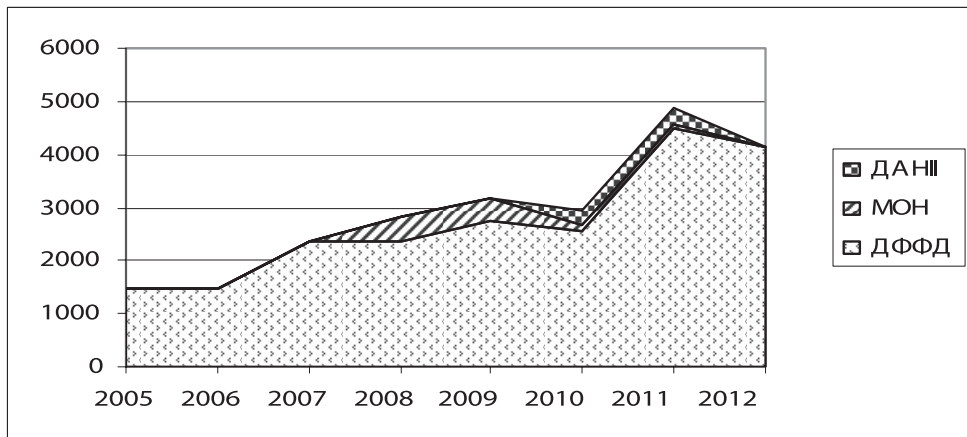

Рис. 5. Розподіл проєктів спільних конкурсів ДФФД і БРФФД за галузями знань за 2005-2011 роки *

*Складено за даними: ДФФД

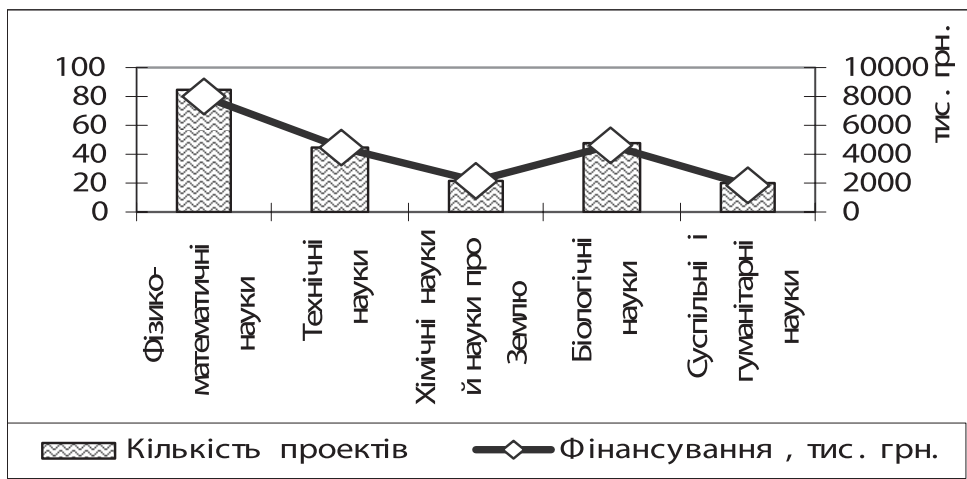
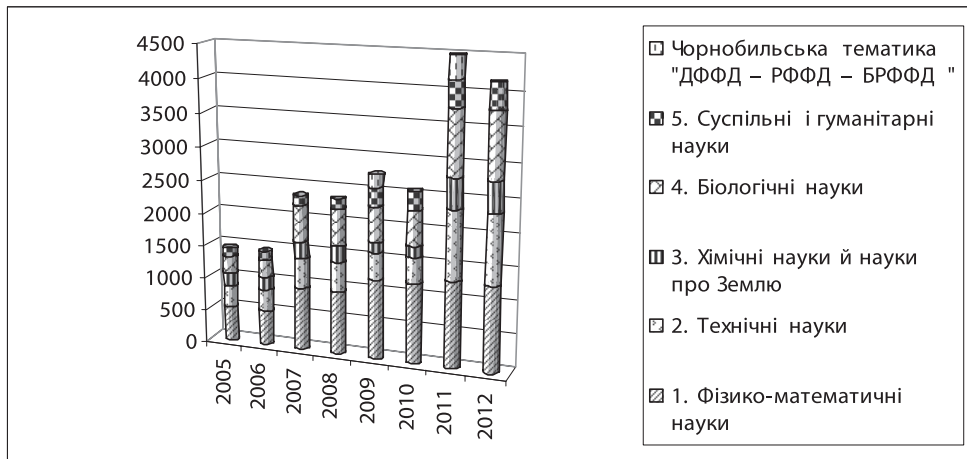

Рис. 6. Фінансування проєктів спільних конкурсів ДФФД і БРФФД за галузями знань, за 2005-2012 роки * (у фактичних цінах; тис. грн.)**

*2012 рік – попередні дані

**Складено за даними: ДФФД

науковими установами, університетами, виконання ННТР науково-дослідними організаціями на замовлення іноземних підприємств. Проведене нами вибіркове обстеження дозволило виявити, що суб'єктами науково-технічного співробітництва з боку України є підприємства та організації різних секторів економіки, науково-дослідні інститути і підрозділи академічного, вузівського, галузевого й заводського секторів науки. Важливу роль у налагодженні наукових зв'язків виконують Державний фонд фундаментальних досліджень України (ДФФД), Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (МОН), Державне агентство з питань науки, інновацій і інформатизації України (ДАНІІ).

Аналіз форм і методів фінансування науково-технічного співробітництва

Традиційними формами фінансування міжнародних наукових проєктів є такі:

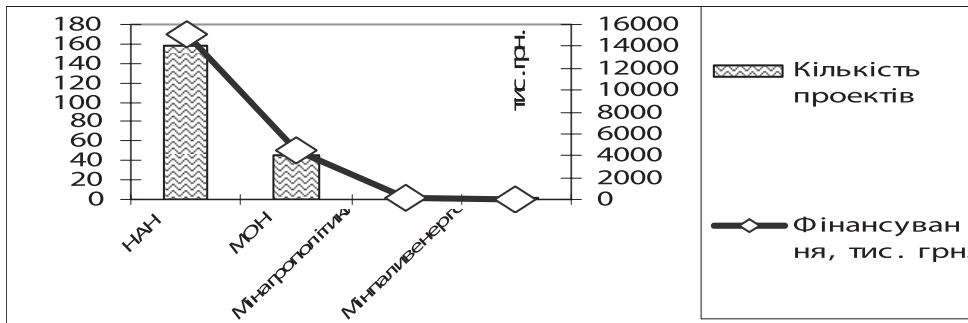
- паритетне фінансування (здійснюється на засадах рівності сторін у фінансуванні);
- роздільне фінансування (кожна сторона підтримує переважно своїх учених);
- змішане фінансування (частина коштів надходить від іноземного партнера, а решта фінансується з національних джерел);
- комерційне фінансування за прямим договором з іноземним партнером (замовником), у тому числі у формі грантового фінансування;
- безвалютний обмін;
- проєктне фінансування.

Фінансування науково-технічного співробітництва між Україною і РБ переважно здійснюється методами комерційного фінансування іноземним замовником і роздільного фінансування коштом державного бюджету.

Обсяги міжнародного науково-технічного співробітництва, здійснюваного на комерційних умовах за прямими замовленнями підприємств і організацій РБ, оцінюються нами за даними статистики експорту-імпорту науково-технічних послуг. Підприємства й організації РБ посідають певне місце серед іноземних замовників української наукової продукції. Упродовж останніх років білоруським замовникам постачалось до 3% експорту науково-технічних послуг України. Основною статтею експорту наукових послуг є результати досліджень і розробок у галузі природничих і технічних наук, тоді як дослідження суспільних і гуманітарних наук

Рис. 7. Відомчий розподіл проектів спільних конкурсів ДФФД і БРФФД за виконавцями протягом 2005-2011 років*

*Складено за даними: ДФФД

не мали скільки-небудь помітного експортного потенціалу. Також у рамках співробітництва здійснюється взаємна передача технологій у формі патентних і ліцензійних угод.

Виконання прямих замовлень закордонних споживачів наукової продукції здійснюється на комерційних умовах, оскільки споживачам пропонується науковий продукт, готовий до впровадження у виробництво. Такий продукт є товаром, що має попит на ринку, і його виробниче використання приносить прибуток. Оплата виконання прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних розробок здійснюється коштом замовників (у т.ч. іноземних) за договорами про створення (передачу) науково-технічної продукції.

В українсько-білоруському трансфері науково-технічних послуг стабільно домінує обмін результатами ННТР, тоді як торгівля патентами й ліцензіями дискретно змінюється (рис. 1, 2). Зокрема, періодично відбувався сплеск частки ліцензійних угод у товарообігу. Світова фінансова криза позначилася на тимчасовому скороченні взаємного товарообігу. Якщо упродовж 2003-2008 років експорт української наукової продукції у вартісному вираженні досяг майже трикратного зростання, то в період гострої фази кризи (2009 рік) скоротився на 26% порівняно з попереднім роком, а вже у 2010 знову зріс у 1,7 раза. Обсяг імпорту наукової продукції із РБ у 2003-2008 роках збільшився у 2 рази, однак у 2009 скоротився на 86% і в наступному 2010 не відновився. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі свідчить, що Україна залишалася нетто-експортером наукової продукції. Тож співробітництво сприяло розвитку національної сфери досліджень і розробок, зміцненню її конкурентоспроможності, тоді як попит на наукову продукцію на внутрішньому ринку залишався неефективним.

Технологічний трансфер у формі торгівлі патентами між двома країнами здійснюється в незначних обсягах (рис. 2). За період спостережень максимальний річний обсяг товарообігу ледь перевищив 60 тис. дол. США. Тоді як ліцензійна торгівля, дискретно змінюючись, в окремі роки досягала 2,6 млн. дол. США. У торгівлі ліцензіями РБ переважно виступала нетто-експортером.

Таким чином, комерційне фінансування науково-технічного співробітництва України і РБ відбувається згідно з попитом господарських суб'єктів двох країн на результати ННТР, патенти, ліцензії. Аналіз динаміки товарообігу науково-технічними послугами свідчить про незначні масштаби взаємної торгівлі за позитивних перспектив її впливу на інноваційні процеси в економіці кожної країни.

Державне фінансове забезпечення міжнародного науково-технічного співробітництва України з РБ представлено у формах конкурсного, грантового фінансування в системі міністерств, центральних органів виконавчої влади, державних наукових фондів. Державне конкурсне фінансування науково-технічних проектів забезпечує зосередження обмежених коштів державного бюджету на пріоритетних напрямках досліджень для досягнення оптимальної суспільно-економічної ефективності. Турбота про розширення

міжнародного науково-технічного співробітництва належить до сфери відповідальності держави. Тому кошти на такі цілі закладаються у Державному бюджеті України. Так, проекти українсько-білоруського науково-технічного співробітництва фінансуються за рахунок бюджетної програми МОН «Виконання зобов'язань України у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва» (код програмної класифікації видатків і кредитування державного бюджету КПКВК 2201070) і аналогічної програми ДАНІІ (КПКВК 5031080).

Організація співробітництва здійснюється відповідно до узгоджених між країнами науково-технічних пріоритетів.

У рамках задекларованих пріоритетів українсько-білоруського науково-технічного співробітництва на етапі розподілу бюджетних коштів визначаються пріоритети за галузями знань і конкретними технологіями. Задекларовані пріоритети не завжди збігаються з реально профінансованими тематиками наукових праць. Так, судячи з багаторічних тенденцій розподілу бюджетних коштів за програмами науково-технічного співробітництва, в Україні фактично реалізуються такі пріоритети за галузями знань: дослідження з фізико-математичних, технічних і біологічних наук, а також хімічних наук і наук про Землю, суспільних і гуманітарних наук. Крім того, серед пріоритетів спільних досліджень України та РБ і РФ присутня Чорнобильська тематика (рис. 3). Представлений розподіл досліджень за галузями знань в основному відповідає пріоритетам розробки технологій, необхідних для розв'язання практичних завдань народногосподарського розвитку.

Разом з тим міжвідомчі порівняння дозволяють виявити розбіжність пріоритетів як у галузях знань, так і в технологічних напрямках. Наприклад, конкурсна система відбору й грантового фінансування науково-дослідних проектів, здійснювана ДФФД, забезпечує підтримку наукових досліджень за широким спектром наукових дисциплін, тоді як МОН і ДАНІІ надають пріоритет природничим дисциплінам. Міжвідомчі відмінності у виборі об'єктів підтримки пояснюються насамперед бюджетними обмеженнями, неузгодженістю політики науково-технічних пріоритетів, незавершеністю процесів перерозподілу функціональних повноважень між органами державної виконавчої влади в рамках адміністративної реформи. Так, дані вибіркового обстеження основних міністерств (відомств), що є розпорядниками бюджетних коштів, призначених для фінансування ННТР, показали, що протягом періоду спостережень лівова частка видатків за програмами українсько-білоруського співробітництва освоювалася в системі ДФФД (рис. 4).

І це незважаючи на те, що ДФФД займає скромне місце серед інструментів бюджетного фінансування науки в Україні.

Провідна роль ДФФД в налагодженні міжнародного науково-технічного співробітництва закладена в сутності наукового фонду як державної інституції, покликаної підтримувати ініціативні наукові дослідження й наукові школи на основі конкурсної системи відбору й грантового фінансування проектів, а також фінансово забезпечувати творчі зусилля учених у рамках міжнародної взаємодії. Саме зі створенням ДФФД у 1992 році були закладені основи нового механізму розподілу бюджетних коштів на розвиток науки, сутність якого полягає у тому, що фінансування проектів наукових досліджень відбувається за результатами демократичних процедур конкурсного відбору. Цей механізм забезпечує ощадливе і націлене на результат витрачання державних коштів. Завдяки ефективності надалі його було поширено на всю систему державного фінансування наукової й науково-технічної діяльності, що закріплено у відповідному законі [14].

Діяльність ДФФД зі сприяння співробітництву учених України і РБ здійснюється спільно з Білоруським республіканським фондом фундамен-

тальних досліджень. Наукові фонди, виходячи з інтересів розвитку науки в обох країнах, фінансують проекти спільних наукових досліджень, схвалених за результатами конкурсного відбору [15, с. 7-8; 16, с. 4-7]. Наукове співробітництво здійснюється переважно у формах проведення спільних фундаментальних і прикладних досліджень, семінарів. Зокрема, на конкурс спільних проектів фундаментальних досліджень приймаються дослідницькі проекти, які виконуються невеликими науковими колективами білоруських і українських учених; проекти організації спільних наукових форумів (конференцій, семінарів) на території України або Білорусі; проекти спільних експедицій, польових досліджень, науково-реставраційних робіт.

Необхідною умовою надання грантів є зобов'язання учених зробити результати досліджень суспільним надбанням шляхом опублікування їх у наукових виданнях з посиланням на підтримку науковим фондом. Це означає, що на результати досліджень, проведених за грантовою підтримкою, не поширюється режим права інтелектуальної власності.

Фінансування проектів, що пройшли відбір в обох національних наукових фондах, здійснюється цільовим методом. Кошти грантів витрачаються на оплату праці виконавців проекту, поїздки на конференції, у виняткових випадках – на придбання наукового устаткування, матеріалів і комплектуючих (необхідність яких обґрунтована цілями дослідження). Фінансування робіт за спільними проектами здійснюється коштом національного наукового фонду на основі договорів з організаціями – виконавцями проектів. Виконання робіт за проектами фінансується роздільно, тобто кожний національний науковий фонд самостійно надає грантову підтримку ученим своєї країни. Якщо ж у підтримці проектів беруть участь інші суб'єкти (крім наукових фондів), то умови фінансування узгоджуються додатково.

Упродовж 2005-2011 років національними науковими фондами України і РБ проведено чотири спільних конкурси, в рамках яких ДФФД було профінансовано 219 наукових проектів на загальну суму понад 21 млн. грн. Кошти фінансової підтримки розподілялися між науковими напрямками у такій пропорції: 38% припадало на фізико-математичні науки, 22% – на біологічні, 21% – на технічні, 10% – на хімічні й науки про Землю, 9% – на суспільні й гуманітарні науки (рис. 5). У співпраці національних наукових фондів трьох держав (України, Білорусі й Росії) у 2009 і 2011 роках розроблялися проекти Чорнобильської тематики, які фінансувалися на рівні понад 7% бюджету спільних робіт. У міру збільшення бюджету ДФФД відбуваються зрушення в структурі пріоритетних напрямків наукових досліджень. Все більша підтримка надається роботам, орієнтованим на практичний результат, розширюється тематика досліджень, посилюється міждисциплінарна взаємодія. У зв'язку з цим збільшується частка фінансування прикладних досліджень у технічних і біологічних науках (рис. 6).

З початку співробітництва національні наукові фонди виконують свої фінансові зобов'язання перед виконавцями проектів на паритетних умовах. Розмір гранту одного проекту становив 30-36 тис. грн. на рік у 2005-2006. Нині середній розмір одного гранта зріс до 65 тис. грн., тобто майже подвоївся. Сумарне фінансування ДФФД спільних проектів зросло з 1,5 млн. грн. у 2005 році до 4,5 млн. грн. у 2011, або у 3 рази (рис. 6). Представлена динаміка свідчить про визнання важливої ролі консолідованих зусиль учених України і РБ для науково-технічного забезпечення розвитку економіки кожної країни.

Неодмінною умовою подачі наукових проектів на конкурс є їх здатність зробити істотний внесок у розширення і поглиблення наукових знань, наукова новизна у постановці і методах проведення досліджень, наукова й практична значимість. Проте невеликий розмір грантів визначає скромний обсяг робіт за проектами, схиляє учених до постановки і розв'язання нескладних завдань.

Розмір грантів є однаковим для всіх проектів незалежно від галузі досліджень. Проте дослідження з різних наукових дисциплін істотно різняться за фондомісткістю і матеріаломісткістю. Середня фондомісткість і матеріаломісткість проведення наукових досліджень з природничих дисциплін є вищою, ніж із суспільних і гуманітарних. Ігнорування таких міждисциплінарних відмінностей при визначенні розмірів грантів з природничих досліджень

звужує коло претендентів на одержання фінансової підтримки від наукового фонду тільки тими дослідниками, які мають необмежений доступ до використання вартісного наукового устаткування. Недарма при розгляді заявок конкурсних проектів оцінюється не тільки їх якість, а й забезпеченість необхідною матеріально-технічною базою.

Високі вимоги до якості наукових проектів, а також до базового матеріально-технічного забезпечення дослідницької роботи обумовили структуру відомчого розподілу проектів за виконавцями. Так, за кількістю проектів і обсягом освоєних коштів абсолютно переважають наукові установи системи Національної академії наук України (НАН) (рис. 7). Помітну роль у проведенні спільних досліджень відіграє вузівська наука. Наукові підрозділи, що перебувають у підпорядкування інших міністерств, беруть участь у виконанні проектів спільних досліджень епізодично. Такий розподіл виконавців проектів спільних досліджень об'єктивно зумовлений лідерством академічної наукової школи в Україні, система якої включає близько 170 інститутів та інших наукових установ усіх галузей знань із загальною кількістю зайнятих 19 тис. науковців.

Джерелом фінансування проектів міжнародного співробітництва, що виконуються на замовлення МОН і ДАНІІ, є кошти Державного бюджету України. Замовник перераховує виконавцеві кошти у встановленому порядку, у межах фактично отриманого ним фінансування за відповідною бюджетною програмою. Якщо ж під час виконання договорів замовник недоотримує кошти державного бюджету за відповідним кодом програмної класифікації видатків, то наприкінці кожного поточного року проводиться коректування вартості робіт згідно з часткою фактичних надходжень із бюджету й оформлюється додатковий договір з виконавцем.

Аналіз українсько-білоруського співробітництва в системі МОН свідчить, що за 2008-2011 роки було витрачено понад 1,1 млн. грн. коштів держбюджету. Інтенсивний період співробітництва припав на 2008-2009, коли щорічні обсяги фінансування робіт українських виконавців досягали 460 тис. грн. (рис. 4). У 2010 частину проектів було передано до ДАНІІ, деякі проекти були завершені. У 2011 році дослідницькими колективами національних університетів виконувалося лише два проекти міжнародного співробітництва на загальну суму 70 тис. грн. Більшість спільних проектів виконуються у галузі технічних наук і складаються з трьох етапів. Сукупний бюджет одного проекту в середньому становить 90 тис. грн., тобто на рік виділяється 30 тис. грн.

Такі обсяги фінансування проектів з технічних досліджень недостатні для виробництва знань, придатних для практичного використання. Незважаючи на актуальність тем досліджень, незначне фінансування проектів не дозволяє одержувати результати, доведені до стану, придатного до практичного використання у виробництві. Тому в переважній більшості проектів навіть не ставиться завдання виробничого використання результатів ННТР. В основному передбачається, що результати науково-дослідних робіт будуть реалізовані шляхом публікації матеріалів досліджень, оголошення доповідей на міжнародних конференціях, а також впровадження у навчальні програми викладання відповідних дисциплін при підготовці фахівців. Недоліком організації спільних досліджень у цьому випадку є відособленість наукових колективів двох країн, що заважає дійсному об'єднанню зусиль для досягнення практичного результату, який має народногосподарський ефект.

ДАНІІ, створене в 2010 році в ході проведення адміністративної реформи в Україні, є розпорядником бюджетних коштів за програмою «Виконання зобов'язань України в сфері міжнародного науково-технічного співробітництва». Під егідою ДАНІІ у 2010 було завершено виконання 12 проектів українсько-білоруського науково-технічного співробітництва на загальну суму 280 тис. грн. (рис. 4). У 2011 розпочато роботу над черговими 8 проектами з трирічним терміном виконання. Сукупний бюджет першого етапу становить 300 тис. грн., тобто на один проект виділено 37,5 тис. грн. У спектрі досліджень спільних проектів пріоритет надано біологічним наукам, на які припадає 38% річного бюджету, зроблено акцент на фізико-математичних

і технічних науках (по 25%), також приділено увагу хімічним наукам (12%). Виконавцями проектів є наукові колективи інститутів НАН, університетів, а також дослідницьких інститутів Міністерства охорони здоров'я України.

У перспективі планується реалізувати понад 20 спільних науково-технічних проектів у рамках виконання протоколу про співробітництво та спільну діяльність, підписаного між Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України та Державним комітетом з науки і технологій Білорусі. Також започатковано реалізацію масштабних програм, що сприятимуть інноваційному розвитку України та Білорусі [10]. Крім того, упродовж Білоруського інноваційного тижня (14-18 листопада 2011 року) проходив білорусько-український семінар «Наука. Техніка. Інновації. Інвестиції».

Таким чином, державне фінансування відіграє вагомий роль у розвитку науково-технічного співробітництва України й РБ. Фінансовані державою проекти наукового співробітництва дозволяють досить гармонійно розвивати основні галузі науки в інтересах обох країн. Разом з тим пріоритетність робіт із природно-технічних дисциплін сприяє розв'язанню завдань інноваційного розвитку економік обох країн.

Перспективи розширення фінансування науково-технічного співробітництва між Україною й РБ

Отже, проведене дослідження дозволило виявити проблеми, що стримують як розширення науково-технічного співробітництва між Україною й РБ, так і ефективне використання його потенціалу для забезпечення розвитку національної економіки. Основними з них є такі:

□ недостатнє фінансове забезпечення міжнародного науково-технічного співробітництва, що обумовлено труднощами у фінансовій і грошово-кредитній сферах;

□ обмеженість джерел фінансування міжнародного науково-технічного співробітництва, викликана бюджетним дефіцитом, структурними диспропорціями в економіці, недостатністю власних коштів підприємств, високими ставками рефінансування і кредитування;

□ низький попит суб'єктів господарювання обох країн на науково-технічні розробки, відсутність у них стимулів до технологічної модернізації й випуску інноваційної продукції;

□ відсутність зрозумілих і прийнятних механізмів реалізації науково-технічних програм і проектів, адаптованих до міждержавного співробітництва.

ВИСНОВКИ

У період післякризового відновлення економіки обсяги фінансових ресурсів, які можуть виділити держава й приватний капітал на науково-технічне співробітництво, обмежені. Тому на перспективу важливо не розпорошувати кошти, а зосереджувати їх на науково-технічних напрямках, що забезпечують створення готового до використання наукового продукту, впровадження якого дає найбільший ефект. У цьому контексті необхідно визначити пріоритетні напрямки розвитку науки й техніки в сфері передових технологій, в яких кожна країна має вагомий потенціал. Також необхідно удосконалювати державне регулювання науково-технічного й інноваційного розвитку шляхом формування державних цільових програм на умовах спільного державно-приватного фінансування; використовувати податкові інструменти заохочення бізнесу до наукової й інноваційної діяльності; оптимізувати пропорції між базовим і проектним фінансуванням науки; контролювати результативність витрачання коштів на наукові проекти.

Майбутнє фінансового забезпечення науково-технічного співробітництва України й РБ пов'язане зі створенням об'єднаних механізмів фінансування міждержавних науково-технічних та інноваційних програм і проектів. Перспективним напрямком розв'язання проблем фінансового забезпечення науково-технічного співробітництва й інноваційного розвитку виробництва є спільне формування інститутів інноваційного розвитку – корпорацій, консорціумів, холдингів, фінансово-промислових груп, які акумулюють кошти та інвестують розробку, освоєння й поширення нових поколінь техніки й технологій, здійснюють координацію діяльності учасників інноваційного

процесу. Масштабність завдань досліджень і обмеженість бюджетних асигнувань диктують нагальну потребу міжнародної кооперації, залучення корпоративних і венчурних джерел фінансування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Отчет (предварительная версия) института народнохозяйственного прогнозирования РАН и Института экономики и прогнозирования НАН Украины об исследовательской работе, проведенной в рамках договора с Евразийским банком развития по теме: «Оценка макроэкономического эффекта от включения Украины в таможенный союз и Единое экономическое пространство в рамках ЕвразЭС» //Еженедельник «2000». – 13.05.2011.
2. Мунтян В. Слово – цифрам: риски и преимущества создания ЗСТ между Украиной и ЕС / Валерий Мунтян // Еженедельник «2000». – 2.09.2011.
3. Шевченко В. ТС и ЕС: где истина? / Владимир Шевченко// Еженедельник «2000». – 5.08.2011.
4. Бакланов А.О. Сравнительный анализ влияния инновационных факторов на экономическое развитие стран мира // Инновации. – 2009. – №2.
5. Aghion Philippe, David Paul A., Foray Dominique Science, technology and innovation for economic growth: Linking policy research and practice in 'STIG Systems' // Research Policy, Volume 38, Issue 4, May 2009, Pages 681-693
6. Шовкун І. Фактор науки в економічному розвитку / Інна Шовкун // Інвестиційно-інноваційна стратегія розвитку національної економіки: Зб. наук. пр. – НАН України. Об'єднаний ін-т економіки. – Київ, 2004. – С. 67-83
7. Данилець О. Україна інвестує в Білорусь / Олександр Данилець //Урядовий кур'єр. – 26 липня 2011 р.
8. Сусіди завжди знайдуть спільну мову //Урядовий кур'єр. – 06 травня 2011 р.
9. Мельник В. Сусіди побачили переваги України / Валерій Мельник //Урядовий кур'єр. – 11 грудня 2011 р.
10. Україна і Білорусь спільно нарощуватимуть інноваційний потенціал //Новини та оголошення. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. – 02 вересня 2011. – <http://www.dknii.gov.ua/>
11. Мунтян В. Євроінтеграція: можливі варіанти / Валерій Мунтян // Еженедельник «2000». – 2.09.2011.
12. Україна і Білорусь спільно виготовлятимуть розумну та економну освітлювальну техніку // Новини та оголошення. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. – 20 жовтня 2011. – <http://www.dknii.gov.ua/>
13. Договір між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі науки і технологій від 17.12.1992 р.
14. Закон України Про наукову і науково-технічну діяльність. – ВВР, 1992, N 12, ст. 165 (зі змінами і доповненнями)
15. Пріоритети наукової співпраці ДФФД і БРФФД: Матеріали спільних конкурсних проектів Державного фонду фундаментальних досліджень і Білоруського республіканського фонду фундаментальних досліджень («ДФФД – БРФФД – 2005»). – К.: ДІА, 2007 – 408 с.
16. Фундаментальні орієнтири науки (ФОН). – К.: Видавничий дім «Академперіодика», 2005. – 355 с.

* Термін наукові і науково-технічні роботи (ННТР) відповідає Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». За змістом цей термін аналогічний традиційному науково-дослідній та дослідно-конструкторській роботі (НДДКР).